

מנקודת מבטו של אקטואר ביטוח חיים ופנסיה: קרנות ישנות וחדשות – כתבה מס' 13

האקטואר רועי פולניצר מסביר על ההיסטוריה של קרנות הפנסיה בישראל, כיצד הן עבדו עם לוחות ישנים וכיצד הן הגיעו לגירעון אקטוארי.

מבחינה סטטיסטית, בשלב מסוים הכסף היה חייב להיגמר.

בעיות נוספות היו "הגזמה" באישור פנסיית נכות לעמיתים בקרנות הוותיקות, עיוותים בעת חישוב שיעורי הפנסיה (חישוב הפנסיה לפי השכר הממוצע בשלוש השנים האחרונות לעבודה ולא לפי כל שנות העבודה), מתן עדיפות לקבוצות עובדים מסוימות על חשבון קבוצות עובדים אחרות וכיוצא בזה.

כל אלו באו בנוסף לניגוד העניינים המובנה, בכך שההסתדרות הייתה גם צריכה לשמור על יציבות הקרנות הוותיקות וגם לשמור על האינטרסים של העמיתים בקרנות. ניגוד העניינים הזה היה חייב להתפוצץ בסופו של דבר. וזה בדיוק מה שקרה.

הוויכוחים על מימדיו של אותו גירעון אקטוארי עדיין נמשכים, אבל ברור היה לכולם, כי מדובר בעשרות מיליארדי שקלים. תחילת הפתרון הייתה כבר בשנת 1987 כאשר בוטלה, לפחות בחלק מהמקרים, שיטת שלוש השנים.

חישוב הפנסיה עבר לשיטה בה מחשבים את היחס בין השכר של העובד לאורך כל שנות הוותק שלו לבין השכר הממוצע במשך בכל שנה ושנה (שיטת הממוצעים).

שיטת הממוצעים הביאה לקיטון משמעותי בתשלומי הפנסיה העתידיים של הקרנות. ברם, לא כל אירגוני העובדים הסכימו לשינוי, כך שוועדים חזקים המשיכו להבטיח לחבריהם פנסיות גבוהות מאלו שקיבלו עובדים חלשים.

הכותב הינו הבעלים והאקטואר הראשי של "שווי פנימי", משנת 2010. משנת 2006 עורך חוות דעת אקטואריות, יועץ לתאגידים פיננסיים ולחברות ציבוריות ומתמנה ע"י בתי משפט ובתי דין כאקטואר וכמעריך שווי מוסמך.

הכול היה טוב ויפה, אבל חלק גדול מהעולים האלו היו בני 40 ובני 50, כך שהם עבדו לכל היותר עשר או 20 שנה, אבל היו זכאים לקבל פנסיה עד מותם.

כלומר: מלכתחילה אותם אנשים לא הפרישו מספיק כסף כדי לממן את הפנסיה שלהם, אבל לא היתה כל ברירה, שכן זה היה מצב נתון. הבעיה החמירה עם השנים כאשר קרנות הפנסיה, שחישבו את גובה קצבאות הפנסיה לפורשים, עשו זאת בעזרת לוח תמורתה שהיה קיים בשנות ה-50. **מדובר בלוח תמורתה המכונה 1924-1929 A והוא המבוסס על ניסיון התמורתה שנצבר במהלך השנים הללו בקרב מבוטחים בריטים (גברים ונשים ביחד) בחברות ביטוח חיים בבריטניה.**

לוח תמורתה הוא טבלה סטטיסטית המפרטת את הסתברויות התמורתה הקיימות באוכלוסיה על פי גילה ומינה של הנפש. אם תרצו, טבלה ש"מספרת" כמה אנשים מתוך אוכלוסייה יישארו בחיים כעבור שנה, שנתיים, שלוש שנים וכו'.

תוחלת החיים איננה אחידה באוכלוסיות שונות, ולכן לא די בלוח תמורתה אחד, אלא יש צורך בלוחות תמורתה נפרדים, לפי מין, מוצא, מצב משפחתי ועוד. למעשה לוח התמורתה מאפשר לנו לחשב את הסיכוי של נפש במין נתון ובגיל נתון להישאר בחיים עד לגיל אחר, ולכן לוח זה שימושי לניתוחים אקטואריים. ניתוחים מעין אלה נחוצים לקרנות הפנסיה ולחברות ביטוח חיים, לשם בחינת מצבן האקטוארי ולקביעת תעריפי הביטוח (הפרמיות) שהן גובות כמו גם עתודות הביטוח (הרזרבות) שהן צריכות "לרתק". עוד נעיר כי היוון אקטוארי להבדיל מהיוון מימוני שמתבסס על אופק היוון וריבית היוון בלבד, מתבסס בנוסף גם על לוח תמורתה, מין הנפש, הגיל בתחילת התקופה והגיל בסוף התקופה.

במשך עשרות שנים אלו היו הנתונים לפיהם עבדו הקרנות. כך קרה שהעובדים הפרישו כסף כאילו יחיו למשל עד גיל 60 או 70, אך בפועל הם חיו עד גיל 80 ויותר.

הפער הזה שבין כמות הכסף שנכנס לכמות הכסף שהייתה צריכה לצאת עם השנים, כאשר אותם עובדים יצאו לפנסיה, גרמה למה שנקרא בעגה המקצועית "גירעון אקטוארי". כלומר: לא היה מדובר בגירעון בפועל, כי עדיין היה כסף ועדיין יש כסף בקרנות הוותיקות, אבל היה ברור שיום אחד הכסף ייגמר ואנשים שייצאו לפנסיה ימצאו את עצמם ללא קצבאות.

קרנות הפנסיה בארץ הוקמו כבר בשנות ה-40 וה-50 על-ידי ההסתדרות הכללית ובמשך עשרות שנים נוהלו על-ידה. היו בכך הרבה יתרונות, אך היו גם הרבה מאוד חסרונות. הקרנות הגדולות והמוכרות שנפתחו עם השנים והיו בשליטה של אירגונים כאלו ואחרים של ההסתדרות הן מבטחים, הגדולה ביותר, מקפת, השנייה בגודלה, וקג"מ (קרן הגמלאות המרכזית), השלישית בגודלה.

היו קרנות נוספות שלא נפתחו על-ידי ההסתדרות, אלא בעיקר על-ידי עובדים של ארגון מסוים, כגון עובדי אגד, עובדי בית החולים הדסה, עובדי התעשייה האווירית וכדומה. קרן פנסיה נוספת שייכת להסתדרות העובדים הלאומית ונקראת יובלים.

ההסתדרות הקימה את הקרנות במטרה שלציבור תהיה פנסיה עם היציאה לגמלאות. לא צריך להסביר שאז ההסתדרות והשלטון חד היו, ושאיש לא ראה ניגוד עניינים מובנה בכך שההסתדרות מנהלת נכס פיננסי אדיר, שכן התפיסה הייתה שלמעשה המדינה הקימה את המפעל הזה.

ואכן, לא אחת, כספים שנחסכו על-ידי העובדים ונצברו בקרנות הפנסיה, שימשו למימון פעולות של המדינה – שלא לדבר על מימון פעולות של ההסתדרות עצמה.

כך, למשל, היו מעברות שפנונו באמצעות כספי ההסתדרות, מבנים שנבנו בכספים אלו, קרקעות שנרכשו בהם וכדומה. בחלק מהמקרים המימון לרכישת נכסים שההסתדרות סיפחה לעצמה, הגיע מכספי העמיתים.

לא לכל הפעולות הללו נעשה רישום מדויק וכבר מעל לעשור וחצי התברר, כי בחלק מהמקרים הכספים הלכו לאיבוד. היום כבר לא ניתן לדעת איזה נכס נרכש בכספי קרנות הפנסיה ואיזה בכספי ההסתדרות.

אבל זו היתה הבעיה הקטנה ביותר של קרנות הפנסיה. הבעיה הגדולה היתה התמימות הכלכלית של מנהליה. בשנות ה-40 וה-50 הגיעו לארץ עולים חדשים רבים. כיוון שהיו חסרי כל, מייד חיפשו אותם עולים מקומות עבודה וההסתדרות דאגה שהם יפרישו לפנסיה.

